

TOMÁŠ FORRO

DONBAS

**REPORTÁŽ
Z UKRAJINSKÉHO
KONFLIKTU**

**Pa
se
ka**

Donbas
Reportáž z ukrajinského konfliktu

Tomáš Forró

Nakladatelství Paseka

PŘELOŽIL ONDŘEJ MRÁZEK

DONBAS

Copyright and photographs © Tomáš Forró, 2019

All rights reserved

Translation © Ondřej Mrázek, 2020

ISBN 978-80-7637-048-7 (tištěná kniha)

ISBN 978-80-7637-152-1 (Epub)

ISBN 978-80-7637-154-5 (Mobi)

ISBN 978-80-7637-153-8 (PDF)

**Matkám,
které vychovaly vrahy –
a jejich oběti –
na obou stranách fronty**

Obsah

1. Mamuka

- Osvícení — 10
Mamuka jde do války — 14
Ukrajinský konflikt je pokračováním
gruzínských válek — 20
Jak začal Luhansk snít — 28
Chaos přichází i do Doněcku — 37
Slovjansk chce odejít z Ukrajiny,
ale přichází o nohy — 44
O záminkách a příčinách
etnických válek — 52
Kramatorsk zná své osvoboditele,
ačkoli žádné nepotřeboval — 61
Kavkaz propadne z lekce dějepisu
dokonce i na Ukrajině — 70
Rusko učí Donbas bojovat,
ale zatím jen diskrétně — 77
Bojovat za svou vlast
i proti jejím zákonům — 84
Donbas si vysní fašisty
a potom se jich pár najde — 93
Luhansk poznává svou budoucnost — 102
Takže válka doopravdy bude — 110
Když dorazí hosté, masopust může začít — 119

2. Jura

- Pokání — 128
Útěky z ruského světa — 133
Ukrajina prohraje, až když ji porazí
její vlastní velitelé — 141
Rusko vytvoří rovnováhu prostřednictvím
krve a destrukce — 151
Jak přicházíme na Donbas — 163
Život za frontovou linií — 170
Budování neexistujícího státu — 180

Evropští stoupenci ruského světa	190
Cesta zaslíbenou ruskou zemí	199
Internacionála a její hrdinové	206
Mezi místními bojovníky	216
Když humanitární pomoc není tím, čím bývala	224
Věrchuška aneb Otcové národa	233
Prchavé štěstí na konci smutné zimy	240
Vystřízlivění na špinavém sněhu	247

3. Líza

Znásilnění	258
Útěky a návraty	263
Na druhé straně čeká naše vlast	270
V zemi žlutých lánů a modrého nebe	276
Rodinní démoni a jejich sousedé	286
Ženský stát, ve kterém žijí chlapečtí muži	292
Proč si ruští lidé jednoho dne oblékli ukrajinské kroje	299
Křivolaké cesty k ukrajinské jednotě	307
Pašerácká dobrodružství	318
Zapomenutý východ	324
Den, kdy se zastavila válka	333
Vůdcův konec a příchod nových časů	339
Znovu ve městě, na které se nedá zapomenout	344
Život na venkově	352
Konec luhanského snu	358
Mapy	368
Závěr	378
Doslov k českému vydání	380
Poděkování	383
Poznámky	386

1. část — Mamuka

Osvícení

Červen 1993, Suchumi, Gruzie

Klučinovi je čtrnáct let, má mokré boty a kalašnikov s posledními náboji. Schovává se v rozstřílené budově uprostřed ohlušující palby ze samopalů a minometů.

Mamuka je na frontě osmý měsíc. Ještě nedávno chodil na základní školu v Tbilisi a na vojenské základně, kde sloužil jeho táta, potají šlukoval se syny dalších důstojníků. Pak jednoho dne našel doma plačící mámu: táta se balil do války. V Gruzii se už druhá oblast vzbouřila proti centrální vládě, a když přišla armáda udělat pořádek, narazila na ozbrojený odpor a zbraně ruské armády. Na ulicích se objevili bradatí chlapi se samopaly, kteří nepijí gruzínské víno a nemodlí se ke křesťanskému bohu. Čečenci z druhé strany hor.

Jednotka pod velením Mamukova otce už brzy vyrazí do vzbouřenecké oblasti zvané Abcházie. Jak se tam ale dostal jeho nedospělý syn? To zůstane už napořád jejich tajemstvím. Jisté je, že když se jeho spolužáci vraceli po pravoslavných Vánocích v lednu 1993 zpátky do třídy, on už s tátovou jednotkou spal na sněhu v zákopech, pozoroval zabíjení kolem sebe a střílel do těch na druhé straně.

Na začátku léta se válka pomalu chýlila ke konci a ani pro jeho rodnou zemi, ani pro jeho oddíl to nevypadalo nijak růžově. Gruzínská armáda ustupovala před tajemnými bojovníky

a ještě tajemnějšími nálety, které vždycky přicházely ze směru, kde ležely ruské vojenské základny. Vojáky Mamukova táty v červnu obklíčili, takže se museli stáhnout do lesů kolem hydroelektrárny u města Suchumi, jejíž zaměstnanci utekli nebo se přidali k separatistům. Žil tam už jen gruzínský ředitel s rodinou.

Poslední boj se odehrává u elektrárny a trvá osm hodin. Proti nim stojí po zuby ozbrojený pluk s více než třemi stovkami lidí, pod velením jeho táty zůstalo sotva pětapadesát vyčerpaných mužů, kterým nezbyvá skoro žádná munice. Ostatní jsou mrtví. Gruzínští vojáci se snaží evakuovat alespoň ředitele elektrárny s rodinou, než padnou do rukou útočníkům. Jenomže přijdou pozdě: ještě než ředitel zemře na průstřel plic přímo před Mamukovým očima, stihne jim oznámit, že jeho ženu a děti vzali jako rukojmí.

Podmínky útočníků jsou jasné. Buď se gruzínští vojáci vzdají, nebo budou rozdrceni. A první budou na řadě ředitelova manželka a děti. Když odevzdají zbraně, ruský velitel jim zaručí humánní zacházení. A tak Mamukův táta po dvou hodinách opouští zničenou budovu s bílým hadrem v ruce. Doprovází ho jenom jeho syn.

Venku ještě pořád panuje bojový chaos. Ani se nestihli vzdát, a už na ně útočí další oddíl: na nepřátelské straně mluví každá jednotka jiným jazykem a tihle nejspíš nepochopili, že bylo dohodnuto příměří. Mamukův táta není ozbrojený, ale jeho čtrnáctiletý syn má v ruce kalašnikov s poloprázdným zásobníkem a na nohou boty promočené skrz naskrz. Střílí tak, jak se to naučil na tátově základně: krátkými, přesnými dávkami. Dva útočníci jsou na místě mrtví, další je těžce zraněný.

Je po boji. Ve vzduchu je cítit vůně mandarinek a eukalyptů, která se mísí s pachem lidské krve a strachu. Mamuka sbírá

z bojiště mrtvoly a části těl spolubojovníků. Nepřátelé jsou ze svých ztrát rozzuřeni a nejdříve jim ani nechtěli dovolit pochovat mrtvé. Schyluje se k lynčování bezbranných Gruzínů. Mamukův táta se zahledí na své mrtvé muže, mezi nimiž jsou dva jeho bratrance, a zmocní se ho zuřivost. Bezhlavě se vrhne na cizí bojovníky.

V ruském veliteli se v tu chvíli pohne vojenské svědomí, a tak plní svůj slib a bere poražené gruzínské vojáky pod ochranu. Mamuka mlčí a čeká, co bude dál. Tak na něj vzpomínají pamětníci boje o hydroelektrárnu v Suchumi: rozstřílená administrativní budova, před ní hromada těl a u mrtvol čtrnáctiletý kluk v zakrvácené uniformě, která je mu na první pohled velká. Promočené boty už mu sebrali tamti. Skrze dešťové mraky proniká pár paprsků zapadajícího slunce.

Jednou z výhod dětských vojáků – oproti dospělým – bývá absence strachu. V dospělosti se budou Mamuky ptát, jestli z násilí, které viděl od útlého dětství, necítil trauma. Prý ne. Ani strach, ani žádné trauma. Ani smutek. Jeho mozek ale začne zpracovávat novou lekci, kterou během následujících pětadvaceti let využije při každé další válce: Rusy lze zabít. Je možné je porazit.

Válka proti Rusku už brzy ovládne jeho mysl, pohltní Mamukovy sny, ukradne mu dětství a rozhodne o jeho dalším osudu. Od téhle chvíle bude Rusy lovit přes optiku svého samopalu, zabíjet je zblízka nožem a zaměřovat jejich pozice pro minometnou palbu. Stejná válka ho později přivede do větrné stepi ukrajinského Donbasu.

Zatím ale ještě stojí u zničené elektrárny, je mu čtrnáct, čeká ho zajetí a dospívání. Na zemi leží jeho první oběti, jejich krev se vsakuje do země, která patřila rodné Gruzii, ale teď, po prohrané válce, zanedlouho vyhlásí samostatnost a přejmenuje se na Abchazskou republiku. Vodní elektrárna, kterou právě

dobyl nepřítel, leží na kraji budoucího abchazského hlavního města Suchumi.

Mamuka neví, že se zároveň stává svědkem zrodu zatím rozpracované vojenské koncepce, v níž splývá konvenční a partyzánská válka, vojáci i civilisté, fakta i propaganda. Mamuka bude zažívat její fungování na vlastní kůži v nových konfliktech, učit se od ní a sledovat, jak čím dál efektivněji ničí celé státy. Koncepce, která se za pár desetiletí vyvine v sofistikovaný a vysoce efektivní systém. Západní analytici mu dají název hybridní válka.

Prvního paradoxu hybridní války si ale stihl všimnout už teď. Přestože oddíly jeho táty měly bojovat proti nezkušeným abchazským separatistům, stála proti nim dobře vyzbrojená a zorganizovaná armáda. Jednotka, která je nakonec porazila, má stovky mužů. Abchazů v ní napočítal sotva pět.

Je teplý, voňavý červen. Střelba už dávno utichla. Prší.¹

Mamuka jde do války

Kdo zná jeden hybridní konflikt ruského typu, zná je všechny. Mění se jen data a názvy zemí.

Duben 2014, Doněcká oblast, východní Ukrajina

Když Mamuka poprvé přijede na Ukrajinu, je mu pětatřicet let, za sebou má čtyři válečné konflikty a jeho účast v pátém, donbaském, se právě stává skutečností. Z malého kluka, který kdysi utekl ze základní školy a rozhodl se bojovat po boku svého táty na abchazské frontě, vyrostl sveřepý a málomluvný bojovník a velitel.

Podle nepřátelské palby a taktiky dokáže rozeznat, jestli proti němu bojují místní separatisté, nebo ruská armáda. Na několik kilometrů určí typ a kalibr odpálené munice. Na osobní, nevojenské otázky ovšem odpovídá s viditelnou námahou, kusými jednoduchými větami bez barvy i emocí. Jako by tato část jeho osobnosti ustoupila před vším tím bombardováním a střelbou a stáhla se kamsi hluboko do bunkru podvědomí.

Působí dojmem dokonalého vojáka, který nikdy nevybočí z řady. To je ale jenom zdání. Mamuka prošel od svých mladých let důležitou proměnou. Na konci devadesátých let, po dvou čečenských válkách, když se vrátil domů s těžkým průstřelem nohou, ho táta přesvědčil, aby šel studovat. Mamuka dokončil střední školu, přihlásil se na univerzitu a po pár letech už ve

Francii pracuje na doktorátu z mezinárodního práva a diplomacie. Na živobytí si přitom vydělává souboji v zápasech profesionální ligy smíšených bojových umění. Kromě toho poznává život a mentalitu západní Evropy. Nachází si nové přátele, zázemí i první opravdovou lásku.

S modelkou ze známé francouzské rodiny žije v Paříži dva roky a jejich rozchod předznamenává jeho problematické vzťahy se ženami. V Gruzii si za pár let založí rodinu, štěstí v lásce bude zkoušet i později na Ukrajině. Všechny pokusy ztroskotají v okamžiku, kdy si každá z jeho dalších žen uvědomí, že jejich partner se už dávno zaslíbil jiné sokyni, proti které ony nemají nejmenší šanci. Jmenuje se Válka.

Další z nich ho zastihla po návratu z Francie. Všichni jeho známí si už mysleli, že Mamukovy zkušenosti z dětství zůstaly nanejvýš nepříjemnou vzpomínkou a zdrojem neuvěřitelných historek. Jenomže on ani během těch osmi let relativního míru a rozvoje nedokázal myslet na nic jiného než na pomstu. Je to prý jako střepiny šrapnelu, které vám zůstanou v mozku, a protože se nedají chirurgicky odstranit, pomalu v něm krouží. Válka proti Rusku mu úplně zatemnila mysl.

A potom Rusko zaútočilo znovu. V takzvané pětidenní válce mezi Gruzii a Jižní Osetií v roce 2008 intervenovala ruská armáda na gruzinském území a bezmála dobyla hlavní město Tbilisi. Mamuka se strašlivě rozčílil, ale další prohraný konflikt mu pomohl pochopit, že na vítězství ve válce nestačí jen střelení ze samopalu, vybičované emoce nebo bezhlavý boj proti přesile. Politika je mocnější než zbraně.

Za vlády prezidenta Michaila Saakašviliho se díky své bojové reputaci, inteligenci a kontaktům stává poradcem ministra obrany pro vztahy s USA. Gruzie se už několik let snaží o vstup do Severoatlantické aliance a největší armáda světa i s přispěním Mamuky poslala do Gruzie své školitele, specialisty,

vojenskou techniku a know-how. Jestli platí, že diplomacie je pokračováním války jinými prostředky, pro Mamuku nastal čas uplatnit tuto poučku v praxi. Své taktické bojové schopnosti rozšiřuje o vyjednávání, logistiku a geopolitické strategie.

Uplyne dalších pár let a na jaře roku 2014 obsazují ruští vojáci v neoznačených uniformách vládní budovy a strategické objekty na ukrajinském poloostrově Krym. V tu chvíli už je Mamuka připravený. Na Ukrajině vidí víc než jen další dějství boje proti ruské armádě a jejím místním spojencům. Na rozdíl od Gruzie je Ukrajina velká země s početnou armádou a navíc leží na hranicích s Evropskou unií. Jestli někdy byla šance, že Západ pomůže bývalým sovětským republikám proti ruské agresi, je to právě tady a teď.

Jenomže v cizí zemi bude muset Mamuka začít znovu od nuly: z politika se stává opět vojákem. Ale proč by se s tím nesháněl. Shání své bývalé gruzínské bojovníky a s kontakty na Ukrajině koordinuje další postup. Emoce jsou ty tam, válka je pro něj čistě technickou záležitostí a logistickým problémem.

Ukrajinské hranice překročil počátkem dubna 2014, těsně předtím, než se občanské nepokoje změnily v hybridní vojenský konflikt.

Kyjevská vláda postupně ztrácí kontrolu nad východem země. Města a celé okresy na Donbasu obsazují ozbrojenci s ruským přízvukem, deklarují odtržení od Ukrajiny a vytvoření nezávislého státu. Na ulicích se objevují automatické zbraně, umírají první nevinní lidé a na příjezdových cestách postupně vyrůstají kontrolní stanoviště, postavené z betonových panelů, ojetých pneumatik a pytlů s pískem. Říká se jim „blokposty“ a časem se stanou základními stavebními prvky vznikající frontové linie. Do Doněcku, metropole Donbasu, přijíždí Mamuka s pěti dalšími Gruzíny. Město je sice ještě oficiálně pod ukrajinskou

správou, ale vládne tu chaos. Separatisté si udělali z budovy magistrátu hlavní stan a její chodby ovládli místní horníci a bandy agresivních chuligánů, pro něž se vžilo označení „tituškové“,² v zablácených teniskách a neodmyslitelných šustácích. Mamuka se v Doněcku setkává s místními etnickými Gruzíny, jejichž pozornosti neunikly tajné sklady zbraní, které se v tu dobu už ve velkém přivážely z Ruska. Důstojníci ruských tajných služeb je na Ukrajině rozdávají civilistům a připravují operaci, která změní dějiny východní Evropy. Pro Mamuku se tím navíc vyřešil důležitý logistický problém, který se týká zajištění výzbroje. Vytipuje si sklad, který toho večera hlídají bojovníci militantní proruské organizace Oplot. Jeho šestičlenná skupina si odnáší dostatek samopalů, munice i granátů. Ostraha se ani nestačí vzpamatovat.

Dvanáctého dubna 2014 přichází Ukrajina při synchronizovaném útoku o dvě města, Slovjansk a Kramatorsk. Když k nim dorazí ukrajinské speciální jednotky, překvapí je precizní mimometné bombardování a sofistikovaná obrana. Takovou taktiku boje na Ukrajině nikdo nezná. Zdecimovaná ukrajinská armáda nemá žádné bojové zkušenosti, a v Slovjansku na ni najednou čeká zkušený protivník, který je vždycky dva kroky před ní. Umírají ukrajinští policisté a vojáci a všichni ostatní si postupně začínají uvědomovat, že se na ně valí cosi, co přesahuje jejich chápání i možnosti. Všichni kromě Mamuky.

V té době už se na Donbasu organizují ukrajinští dobrovolníci, podobným způsobem jako Mamuka se dostávají ke zbraním a improvizovaně začínají vojensky konfrontovat proruské okupanty. Ve vlastní zemi jsou odkázáni jen sami na sebe, protože ukrajinská armáda je jako instituce paralyzovaná, důkladně infiltrovaná ruskými agenty a neschopná reálného boje. Mamuka to jednoho dne spatří na vlastní oči, když pozoruje zoufalý pokus ukrajinské speciální jednotky SBU Alfa o vyčištění

městečka Izjum, obsazeného separatisty. Ukrajínští vojáci ztratí několik mužů a nakonec musí z města ustoupit.

A tak se Mamuka přidává k ukrajinským dobrovolníkům. Jsou silně motivovaní bojovat, ale chybí jim disciplína a výcvik. Mamuka je učí všechno, co umí on sám: ruské hybridní taktiky, způsob jejich myšlení a všechno, co se naučil v předešlých válkách. Bojuje po boku Ukrajinců a postupně plánuje založit vlastní bojovou skupinu.

Seznamujeme se, když už je válka v plném proudu. Mamuka postupně bojuje s různými ukrajinskými jednotkami skoro po celé frontové linii. Z jeho zážitků mrazí, ale ještě více znepokojící jsou jeho vzpomínky z válek, které v posledních dvaceti letech vybojoval před tou ukrajinskou. Na otázku, v čem se liší od té dnešní, Mamuka nezná odpověď. Pokud jde o něho, tak v ničem.

Ten pocit nedokáže vysvětlit. Říká, že kdo zažije jednu hybridní válku, zná je už všechny. Během našich rozhovorů často opakuje, že díky svým zkušenostem předpověděl ukrajinskou válku už v prosinci 2013, když viděl v televizi zprávy o prvních politických nepokojích v Kyjevě. V té době ještě na Ukrajině nikdo nic netušil ani o plánované anexi Krymu, natož o tom, co se strhne na Donbasu.

Zpočátku Mamukovi moc nerozumím. Potom se setkáváme znovu a znovu, při každé mé další cestě za ukrajinskou válkou. Jeho osobní vzpomínky na gruzínské války si zaznamenávám a potom je konfrontuji se zážitky pamětníků a analýzami novinářů i mezinárodních pozorovatelů. Z těchto dávno zapomenutých konfliktů postupně vzniká neustále se opakující příběh, který dává slovům gruzínského veterána úplně jiný význam. Postupně mi začíná docházet, že k tomu, aby Mamuka předpověděl ukrajinskou válku, nemusel být žádný věstec. A zdaleka nebyl jediný.

Základní charakteristikou hybridní války je schopnost nastavit a koordinovat bojové aktivity tak, aby zůstaly pod prahem běžného rozpoznání a náležitých reakcí.³ Slouží k tomu nevojenské metody jako civilní nátlak, vypouštění dezinformací a reálné bojové scénáře zamaskované za ozbrojené občanské rebelie nebo nikým neuznané polovojské skupiny.⁴ A tohle všechno zažil Mamuka v Gruzii hned několikrát. Není tedy divu, že když proevropští demonstranti na kyjevském Majdanu začali v lednu 2014 ohrožovat ruské zájmy a vzápětí začali umírat pod kulkami snajprů, rozsvítila se mu v hlavě červená kontrolka.

No a dál už se eskalace krize vyvíjela přesně podle schématu, který tak dobře znal z domova. Gruzie v jeho důsledku přišla během tří separatistických válek od začátku devadesátých let zhruba o dvacet procent svého území. Vznikly na něm dva fiktivní státy Abcházie a Jižní Osetie, které nic nevyrábějí, nedokážou se postarat o základní potřeby svých obyvatel a jejichž existence stojí a padá se zájmy Ruské federace. Jsou nevládními sourozenci dvojčat, která přišla na svět po prvních bojích na ukrajinském Donbasu pod názvy Doněcká lidová republika a Luhanská lidová republika.

Ukrajinský konflikt je pokračováním gruzínských válek

*Země ruského světa sdílí osud kolonií
moskevského impéria. Svědčí o tom historie Kavkazu
i zákopy okupovaného Donbasu.*

Ulice městečka Popasna jsou na počátku roku 2017 liduprázdné, fouká tu mrazivý vítr a v dálce se ozývá dunění děl. Popasna patřila ještě nedávno proruským separatistům. Ukrajina ho ale dobyla zpět a její gruzínští bojovníci míří ještě dál. Jen za poslední tři týdny posunuli frontovou linii o tři kilometry.

U konečné autobusu zastavuje vojenský džíp a odváží mě pryč. Na okně má nálepku se dvěma vlky s gruzínskou a ukrajinskou vlajkou, kteří trhají na kusy ruského medvěda. Vojáci v džípu většinou mlčí, a řeknou-li přece něco, skoro jim není rozumět. Jejich tvrdá, kostrbatá ruština s typickým kavkazským přízvukem ale dokáže zázraky – bez jediné kontroly projíždíme po blátivých silničkách přes několik vojenských blokpostů až k frontové linii. Výbuchy za okny se ozývají blíž a blíž.

V Mamukově Gruzínské legii zůstanu několik dní. Jeho vojenský oddíl působí v rámci ukrajinské armády a bojuje po boku jejích vojáků na Donbasu. Legie sídlí přibližně tři sta metrů od fronty na území nikoho. V osadě zůstalo stát po bombardování jedenáct domů. V jednom žije stařec, který odmítl utéct společně s ostatními sousedy. V šesti bydlí Gruzíni. Poslední čtyři

jsou opuštěné: ustupující proruské jednotky domy zaminovaly, a když při pokusu o jejich vyčištění exploze utrhla jedno mu z ukrajinských vojáků hlavu, nechali je napospas osudu. Bezútěšnost okolí umocňuje brutální zima, všudypřítomné odpadky, holá pole i pahorky, z nichž osadu občas ostřelují snajpři.

Bydlím ve špinavém kamrlíku, kde kvůli zatemněným oknům panuje hluboká noc. Mými spolubydlíci jsou Bondo, chlap ve středním věku, a mladý Ramini, kterého potkám znovu v Kyjevě přibližně za rok už jako válečného invalidu. Po našem prvním setkání dostal do břicha zásah výbušným projektilem a po komplikované operaci přišel o většinu střev.

Všichni členové Gruzínské legie mají za sebou kariéru profesionálních vojáků a bojové nasazení v mezinárodních misích. Mamuka si vybírá podle přísných kritérií: od svých lidí vyžaduje ideologickou motivaci, bojové zkušenosti, ale i dodržování přísného zákazu alkoholu. Momentálně jich slouží přibližně sto, ale podle plánů má být v pluku až sedm set duší.

Přes den osada působí ospalým dojmem. Její obyvatelé většinou sedí uvnitř, pokuřují a čistí zbraně. Snajpři Giorgi a Gela uždibují z gruzínské slaniny, velitel Jabal podřimuje ve štábním domečku a pár vojáků střídá hlídku z nedalekého frontového bunkru. Rozruch začíná až v podvečer. Ve vesnici se objevuje několik otlučených džípů bez světel a se ztišenými motory, z domů vybíhají po zuby ozbrojení vojáci, naskakují do džípů a tiše odjíždějí směrem k frontě.

Nikdo mi nic nevysvětluje, ale vím tolik, že specialitou Gruzínů je výzvědná činnost v týlu nepřítele. V malých skupinkách se trousí za frontovou linii a hledají v ní slabá místa vhodná pro útok. Jakmile nějaké takové najdou, připraví operaci a potom zaútočí ze zadu právě v okamžiku, kdy v nepřátelském bunkru chybějí posily nebo jeho posádka leží opilá uvnitř. Oslabenou jednotku zlikvidují, její perimetr zasype dělostřelectvo municí

a pak zaútočí průlomem ve frontě ukrajinská pěchota, která zabere celé okolní území.

Jindy se zase vydávají na lov. Na ruského důstojníka nebo jinou důležitou osobu jsou schopni číhat na nepřátelském území i několik dní, sledovat jeho pohyb a zvyky, dokud do něj Jabal zblízka nenasype zásobník svého speciálu s tlumičem, případně dokud to na sebe nevezme snajpr Dmitrij – bez zbytečných cavyků a ze vzdálenosti půl kilometru. Když vás naopak chytí živého, budete už během nejbližších dní toužit po milosrdné kulce do hlavy, ale marně.

Ukrajina a Gruzie začaly sdílet podobný osud už v roce 1921, kdy se rodící se Sovětský svaz snažil vymyslet pro dobytá území ten nejvhodnější mocenský model. Sovětský svaz od počátku stál a padal s křehkou rovnováhou mezi centrální mocí a podřízenými národy a etnickými skupinami.

Výsledkem bylo impérium zabírající jednu šestinu zemského povrchu, v němž proti sobě stály zájmy a potřeby jednotlivých národů a etnik, vzájemně se chránily před odstředivostí a soupeřily o loajálnost vůči centrále, která je díky tomu měla pod lepší kontrolou.⁵ Tato hierarchie se dnes v řeči politologů označuje jako etnofederalismus.

Národy byly v Sovětském svazu uspořádány do vzájemně nadřazených útvarů. Nejvýše byly postaveny federativní republiky, jimž byly podřízené autonomní republiky, a nejmenší politické útvary se nazývaly autonomní oblasti.

Autonomní celky ovšem plnily kromě toho ještě jeden, důležitější úkol: když se některá z federativních republik pokoušela prosazovat zájmy odlišné od kremelských (na což měly oficiálně v rámci federace právo), nestála proti ní náhle jen kremelská moc, ale i zájmy jiných autonomních oblastí. Sovětské republiky a jejich menší součásti se tak navzájem držely v šachu.

Etnofederalismus utváří charakter Eurasie dodnes a stal se prvotní příčinou etnických konfliktů na území bývalého Sovětského svazu.

Z osady na frontě odjeli v džípech skoro všichni vojáci, zůstal tu jen Bondo. V naší chatrči si při skomírající žárovce dočistí samopal, nasadí na něj tlumič a pak čeká. Přibližně za hodinu vykoukne z díry v kuchyni první potkan. Z Bondovy hlavně vyšlehne plamen, ozve se dutá rána a zakouřený vzduch se naplní ještě štiplavějším kouřem. Z hlodavce vyšplouchnou vnitřnosti.

„Moloděc,“⁶ pochválí Bondo sám sebe a pohrouží se do displeje otlučeného mobilního telefonu.

Co přesně se uprostřed dnešní noci stalo, se kromě intermezda se zastřeleným potkanem nejspíš nikdy nedozvím. Ani ne dva kilometry od nás začne prudká přestřelka, jsou slyšet mimometné salvy i výstřely z granátometů. Nebe se od explozí asi na dvě hodiny zbarví do oranžova. Vojáci se vracejí nad ránem, stejně nenadále jako odešli: tiše a beze slova vysvětlení. Potom, po rozbřesku, přijíždí i stará holandská sanitka. Přiváží zraněné bojovníky po ošetření. Snajpr Gela to schytl do pravé ruky. Dušuje se ale, že je všechno v pořádku.

Odpoledne Bondo hodí do kamen pár polínek, nacje za nimi i několik plastových lahví a zalije asi půllitrem petroleje. Na tom všem začne péct šašliky. Z reproduktoru jeho mobilu se line zádumčivý gruzínský baryton. Do chatrče se pomalu, ale jistě trousí gruzínští legionáři. Hudba, vůně šašliků a únava všechny společně dostávají do sentimentální nálady. Není pochyb o tom, že dnes večer nebojují jen s Ruskem, ale také s obrovským steskem po vlasti. Bojovníci nábožně tisknou ubalené cigarety s mým belgickým tabákem a mezi šluky ochotně vyprávějí svou část ukrajinsko-gruzínského příběhu.

Obě země spojuje mnohem více než jen společná historie v Sovětském svazu, kdy začaly osudy obou zemí utvářet siločáry etnofederalismu. Gruzíni vnímají Ukrajinu i emotivně, skrze společnou zkušenost z občanských válek, které měly identický příběh a identického agresora a v nichž se lišily jen názvy oblastí a data ruských invazí. Je to stejná zkušenost, na jakou naráží Mamuka a jeho dřívější proctví o vypuknutí ukrajinské války.

Pro jeho vojáky je tak boj za Ukrajinu zároveň bitvou o Gruzii. Jsou přesvědčeni, že Rusko snáze porazí na Ukrajině, která má mnohem silnější armádu a západní spojence přímo u svých hranic. A co je ještě důležitější: hodně z nich bojovalo i doma, v poslední válce o Jižní Osetii v roce 2008, a ti starší pamatují dokonce i abchazskou válku z devadesátých let, kde už bojoval i čtrnáctiletý Mamuka.

Od té doby mají Gruzíni pocit, že Ukrajině něco dluží. Gruzínskou armádu přijelo během první abchazské války podpořit sto padesát ukrajinských nacionalistů, z nichž sedm padlo.⁷ Tehdejší polský reportér Wojciech Górecki popisuje zuřivé boje Ukrajinců během ústupu gruzínské armády z Abcházie v září 1993,⁸ známá je i evakuace gruzínských vojáků a civilistů ukrajinským letectvem z obléhaných oblastí. Mamukovi Gruzíni jsou dnes bez zbytečného patosu připraveni odvděčit se Ukrajině na Donbasu stejnou mincí – vlastní krví.

Netřeba dodávat, že jejich minulá i současná spjatost mají společného jmenovatele: Rusko. Ironie fungování Sovětského svazu spočívá v tom, že ačkoli koncepce etnofederalismu vznikala právě v moskevském Kremlu, na Rusko nebyla nikdy aplikována, právě naopak. Oficiálně bylo Rusko jen jednou z patnácti sovětských republik a žil v ní největší národ celého impéria, Rusy ale při pronikání a ovlivňování ostatních národů nikdo omezovat nesměl.

Etnofederalismus měl udržovat v šachu jen ambice ostatních národů. Na šíření ruské kulturní nadvlády v celém Sovětském svazu se už očividně nevztahoval. Podstata obou koncepcí se přitom navzájem vylučuje: rusifikace prosazuje fyzickou a kulturní nadvládu jednoho etnika, zatímco etnofederalismus předpokládá mnohonárodní rovnováhu, založenou na vyvažování síly nebo početnosti konkrétních národů.

Je to jen důkaz, že etnofederalismus nebyl vznešenou ideou bratrství mezi národy, jak tvrdila komunistická propaganda, ale pouze jedním z nástrojů centrální moci. K těm dalším napak patřilo osidlování oblastí, kde žila jiná etnika, ruským obyvatelstvem, více či méně násilné zavádění ruského jazyka a indoktrinace ruskou kulturou.

Tomuto tlaku čelila stejně tak Gruzie jako Ukrajina, ale každá země po svém. Etničtí Gruzíni byli vystaveni výrazně slabšímu tlaku rusifikace, a proti ruštině se za komunismu dokonce stupňovala celonárodní averze. Výsledkem je, že mladá gruzínská generace dnes často ruštině ani nerozumí.

Východ Ukrajiny naopak ruskému vlivu nakonec podlehl. Tam byl totiž tlak nesrovnatelně brutálnější. Stalinův hladomor ve dvacátých a třicátých letech, čistky a deportace si vyžádaly miliony obětí z řad etnických Ukrajinců. Právě na Donbas po nich přišly statisíce Rusů, kteří toto území začali osidlovat.

A tak dnes na tomto území mluví rusky drtivá většina lidí. Ukrajinské komunity, které v oblasti unikly rusifikaci, žijí roztroušené hlavně na venkově. A dokonce ani jejich členové většinou nehovoří čistou ukrajinštinou, ale takzvaným suržykiem, což je směs ukrajinštiny a ruštiny s typicky ukrajinským přízvukem.

Tyto jemné jazykové i mentální rozdíly mezi Gruzii a Ukrajinou je cítit i na frontě u mých hostitelů. Na opevněném pahorku, pár minut chůze od naší osady, slouží kromě Gruzínů

i Ukrajinci. Ti jsou zvyklí v případě potřeby plynule přecházet do ruštiny, i když mezi sebou právě mluví ukrajinsky. Spolužití v bilingvní zemi je naučilo jazykové empatii. Když si před nimi Gruzíni ostentativně povídají ve své mateřštině, které Ukrajinci nerozumějí, jsou z toho očividně v rozpacích.

Zanedlouho se o úskalích nefungující rusifikace budu moci přesvědčit na vlastní uši. Jednoho dne mě četa Gruzínů doprovázela přes území nikoho na frontové linii, když první voják zareagoval na letmý pohyb pár set metrů od nás. Museli jsme vyrušit snajpra nebo průzkumníka z druhé strany.

Strhne se krátká přestřelka, Gruzíni ale mají v první řadě za úkol mě chránit, a tak za krycí palby ustupují zpátky. Dříve než si uvědomím, že se na odkrytém prostranství krčím už jen já sám, čísi ruka mě zezadu strhne za neprůstřelnou vestu a od-táhne do bezpečí.

Adrenalin mezi námi by se dal krájet. Voják na mě něco křičí gruzínsky.

„Seš hluchej?“ tlumočí do ruštiny Giorgi. „Vždyť na tebe pět-krát zařval, aby ses stáhl!“

„Ale já gruzínsky nerozumím ani slovo. Ať příště řve rusky.“

„Jazykem okupanta? Nikdy!“

Zatímco je možné problémy obou národů za jejich sovětské historie vysvětlit skutečností, že byly součástí totalitního státu, na začátku devadesátých let se situace změnila. Sovětský svaz se rozpadl a zdálo se, že od té chvíle se oba státy, Ukrajina a Gruzie, musí v odlišných regionech ubírat různým směrem.

Pravda je ale taková, že paralely těchto dvou zemí začínají být ještě naléhavější právě od onoho okamžiku. Odhalují totiž anatomii působení ruského nátlaku, který ani po zániku sovětského impéria nezmizel. Samozřejmě, dnes už působí na svrchované státy a v mezinárodním prostoru je otevřené užití

brutální síly mnohem riskantnější. Stejnému cíli proto slouží skryté hybridní taktiky a prostředníci. Mechanismus se ale nezměnil. Etnofederalismus je v postsovětských zemích i nadále mocným nástrojem ovlivňování neruských národů – a někdy i jejich ničení.

Jestliže ovšem chceme porozumět jeho fungování, je třeba se vrátit z gruzínských bojových pozic roku 2017, kdy už je ukrajinská válka v plném proudu, k prvním momentům celého konfliktu o tři roky dříve.

Právě tehdy odstartoval proces, který postupně zcela rozložil souznělost obyvatel jedné oblasti k vlastní zemi a obrátil je proti ní.

Jak začal Luhansk snít

Na počátku nebyla ruská invaze ani nájezdy ukrajinských nacionalistů. Donbas zapálili jeho tehdejší vládcí.

Periferie Evropy, chudý postkomunistický stát a v něm zapomenutá oblast na jeho nejodlehlejších okraji – depresivní pohraniční město. Takový je Luhansk. Upadající doly na mine-rály a černé uhlí, opuštěné továrny a oprýskané komunistické paneláky. A o patnáct kilometrů dál – ruská hranice. Tady se cizincům říká: Co vy víte, tam v daleké Evropě. Jako by tu oni žili na Měsíci.

Luhansk je tou chudší polovinou upadajícího Donbasu, kdysi pýchy sovětského průmyslu. Permanentně přiospalá provinční metropole s půlmilionem duší, bez ambicí a s nostalgickými vzpomínkami na zašlou slávu z komunistických časů. A přesto – nebo právě proto – to všechno začalo právě v Luhansku. Miša tam v té době žil, viděl na vlastní oči, jak vzplála jiskra a zapálila celý Donbas. K jeho smůle.

V únoru 2014 pracoval v luhanské továrně na výrobu autodílů. Nebyl jen tak nějakým obyčejným dělníkem, ale mladým a ambiciózním šéfem oddělení. Název firmy ani oddělení neprozradí, protože má v Luhansku pořád rodinu, kterou nechce ohrozit – vždyť od těch událostí uběhlo pouhých pět let.

Pět let války, kterou pomáhal rozpoutat jeho tehdejší šéf.

Miša žil tak, jak žije na Ukrajině běžná střední vrstva: mohl si dovolit ojeté auto a panelákový byt po europřestavbě. Tím se rozumí zasklený balkon, plastová okna, parkety a nová koupelna. Skromné symboly úspěchu. K tomu snoubenka, plány na svatbu, o víkendů fotbal a posilovna, večer vodka a nějaká ta tráva. Když to celé propukne, Mišu úplně přejde chuť na alkohol i měkké drogy. A propukne to co nevidět. V televizi už třetí měsíc běží Majdan a ukazují v ní hořící Kyjev. Začalo to nenásilnými demonstracemi na centrálním náměstí Nezávislosti, přezdívaném Majdan, na podporu integrace s Evropskou unií, na které vláda odpověděla policejními obušky a vodními děly. To způsobilo ještě větší protivládní demonstrace. Následovaly zápalné lahve, po nich první výstřely, první krveprolití a potom snajpři na střechách v centru Kyjeva, kteří začali vraždit lidi na náměstí v celých tuctech.⁹ Dodnes nikdo neví, kdo je poslal. Obě strany tvrdí, že šlo o provokaci těch druhých.

O devět set kilometrů dále na východ, v luhanské továrně, se už také začíná něco dít. Miša má kancelář kousek od šéfovy. Stačí nechat otevřené dveře a sledovat ten zvláštní úkaz, který se od začátku Majdanu opakuje skoro každý den: sám nejvyšší šéf podniku s patnácti sty zaměstnanci všechny shromáždí ve výrobní hale na jakási politická školení. Během nich jim trpělivě vysvětluje situaci v zemi a potom je dlouho straší budoucností. Když prý vzpoura na Majdanu ovládne celý stát, fašisté ze západu Ukrajiny dnes ovládnou hlavní město, zítra Donbas a s ním i jejich rodnou ruštinu, kulturu a zemi a pak ji zaprodají cizincům.

Miša kolem nich každý den prochází, když se vrací z práce. Na náměstí demonstrují dělníci z jeho továrny společně s horníky a lidmi z přilehlých, ještě chudších oblastí, které sem svážejí autobusy. Organizátoři nosí demonstrantům vodu a klobásky, ale funguje to i naopak. Kdo pracuje jako dělník v továrně Mišova

šéfa a nekřičí na náměstí, že nechce Evropu, Majdan a fašisty, může se zítra ocitnout bez práce nebo zchudnout o jeden měsíční plat.

Hlubší smysl těchto antidemonstrací není žádným tajemstvím. V Kyjevě požadují lidé při masových protestech odstoupení proruského prezidenta Janukovyče, který odmítá prozápadní směřování země, a navíc ztělesňuje symbol té nejhorší korupce a mafie po pádu komunismu. Na Donbasu jsou ovšem na Janukovyčovi a ruské ekonomice závislí místní podnikatelé a na nich zase tamní dělníci a horníci. Každý byznysmen je tu zároveň obchodním partnerem prezidenta, nebo alespoň podporuje jeho všemocnou Stranu regionů. Na východě to schéma funguje jednoduše. Buď jsi se Stranou regionů, nebo jsi proti ní. Takže iniciativy proti Majdanu a na podporu prezidenta jsou jakousi nepsanou povinností pro podnikatele a příkazem pro jejich zaměstnance. Miša kvůli tomu nikoho neodsuzuje. I jeho šéfovi a zaměstnancům jde o krk.

V Kyjevě se tedy protestuje na Majdanu a v Luhansku vzniká Antimajdan. Postupně se rozšiřuje do všech měst na východě Ukrajiny, kde má Strana regionů nějaké slovo. Po Luhansku přicházejí na náměstí dělníci v Doněcku, Charkově, Mariupolu, Oděse a dalších městech. Ty iniciativnější odvážejí do Kyjeva, aby se rvali s prodemokratickými demonstranty na Majdanu.

Na začátku roku 2014 tak demonstruje západ i východ země. Ti první mají jasný cíl a ideu: aby se Ukrajina konečně stala součástí Západu. Aby už nemuseli říkat: Co vy víte, v té vaší daleké Evropě. Protože její součástí už se cítí být i oni. Západní Ukrajina má plné zuby takzvaného ruského světa, postkomunistické reality, v níž vládne mafie, korupce a všemocný Kreml. A tak davy na Majdanu mávají evropskými vlajkami a slaví každý ústup policejních jednotek.

Ti druzí, na východě, ve skutečnosti vůbec nejsou zvyklí demonstrovat. Když od občanů Donbasu vyzvídám jejich názory na události těch týdnů, poslouchám odpovědi jako „my jsme na politiku neměli čas, museli jsme pracovat“.

Táňa, přímo modelová občanka Luhansku a matka dvou dětí, dodává: „Na Majdanu stáli jen flákači. Vláda je měla rozehnat vodními děly a hotovo.“

Táňa si uvědomila vážnost situace, až když se začalo střílet. Jednou ráno vybuchla mina na luhanském autobusovém nádraží a ji tenkrát napadlo: Jak se teď, kčertu, dostanu do práce? Dnes přiznává, že to byla hrozná hloupost, ale politika ani ji, ani nikoho z jejího okolí do té doby nezajímala. Až když kvůli ní začali umírat.

Na Donbasu tehdy zkrátka převládala mentalita sovětského dělníka, který obětoval práci celý život a očekává za to klid, mír a splnění základních životních potřeb. Místní obyvatelé nepřivedly na shromáždění Antimajdanu žádné ideje ani velké cíle jako v Kyjevě. Přiváděl je tam důsledně přiživovaný strach, že ti ze západu Ukrajiny se spikli proti nim: proti jejich ruskému jazyku a kultuře, proti jejich prezidentovi i proti dědictví socialismu. Demonstrace na Majdanu pro ně nejsou symbolem ekonomických reforem a boje za Evropu, ale ukrajinských nacionalistů ničících Leninovy a Stalinovy sochy.

Lidé na Donbasu pocítí skutečný hněv, až když z Kyjeva přivezou jejich chlapce. První příslušníci policejních jednotek Berkut, kteří na Majdanu zahynuli při násilných střetech s demonstranty, pocházejí shodou okolností právě z Donbasu. Místní je pochovají jako hrdiny. Na proruském Donbasu se k hněvu přidává strach: Takže ti na západě přece jen stojí proti nám. Přece jen jsou to fašisté.

Potom přichází konec února a věci nabírají rychlý spád. Dosaďní ukrajinský prezident Janukovyč utíká před kyjevskými

demonstranty na Donbas a odtud do Moskvy. Hned nato se 23. února koná v Sevastopolu na Krymu velká proruská demonstrace, která je předzvěstí čehosi velkého.

Cosi velkého nastává 27. února, když se na Krymu objevují neoznačení vojáci s výzbrojí ruských speciálních jednotek a obsazují tamní lokální parlament. Ukrajina je v šoku. Kyjevský Majdan nevěřičně sleduje, jak ukrajinské území zabírá ruská armáda.

S Mišou se setkávám v roce 2018. Z ředitele oddělení velké firmy se stal válečný uprchlík. Z Luhansku zachváceného válkou utekl tak jako další skoro tři miliony obyvatel Donbasu, kteří se nedokázali smířit s bombardováním, okupací a celou tou každodenní beznadějí ve válečné zóně.

Když Miša utratil veškeré úspory, odešel i z Ukrajiny. V jedné ze západních zemí teď pracuje načerno jako řidič a těžce vydělané peníze posílá manželce, která doma opatruje stárnoucí rodiče. Začíná zase od nuly, bez domova a bez budoucnosti. Vrátil se vůbec někdy do Luhansku?

„Možná na pár dní, jako když se jdeš podívat do zoo,“ smutně se pousměje a vzápětí se mu zamlží oči. V rozpacích sahá po cigaretě.

Miša měl pravdu. V době, kdy se seznamujeme, je už Luhansk městem duchů s liduprázdnými ulicemi, po nichž občas přejede rozbitá lada nebo vojenský džíp. V centru hlídají obrněné transportéry, většina obchodů je zavřených a na každém rohu visí velkoplošné propagandistické billboardy nové separatistické republiky.

V Luhansku ale dál žije Mišův bývalý šéf. Jmenuje se Andrej Nedoves a jeho stříbrný lexus působí v kulisách vybombardovaných budov jako z jiné planety. Lidé jako on si evidentně najdou teplé místo v každém režimu. V roce 2014 byl v místním

parlamentu poslancem Strany regionů prezidenta Janukovyče. A poslancem je i teď, kdy se Luhansk stal hlavním městem separatistické Luhanské lidové republiky. Parlamentní demokracii vystřídala vojenská diktatura a Strana regionů zůstala už jen vybledlou vzpomínkou.

Sedíme spolu v prázdné luhanské kavárně, pijeme čaj a Nedoves vzpomíná na ten neklidný rok. K čemu to všechno bylo dobré? Muž ve středních letech nosí západní sportovní oděv, na jaký by jeho zaměstnancům nestačily tři měsíční platy, trvá však na tom, že Antimajdan organizoval kvůli nim. Místní lidé jsou podle něj spjatí s ruským národem a kulturou a ukrajinskí nacionalisté jim to všechno chtěli vzít. Majdan prý byla jen špička ledovce, za kterou byly evropské peníze, západní nevládní organizace a americké tajné služby. Byla to konspirace, říká. A Rusko? Rusko se podle něj zapojilo až potom. Na začátku byli místní – všemocní otcové Donbasu, takoví jako on. A ti jen hájili vlastní zájmy proti těm druhým. Co přesně jeho slova znamenají, není těžké si domyslet – proevropský Majdan znamenal pro místní oligarchy, propletené s ruským byznysem a mafii, konkrétní ekonomické hrozby.

„Jak velká část vaší produkce směřovala na východ?“

„Skoro všechno,“ říká bez váhání Nedoves. „Do Ruska exportovaly všechny moje továrny.“

Nedoves zamlčuje svůj podíl na tom, co se stalo po Antimajdanu, když spolu s dalšími aktivizovali tisíce lidí a vyhrotili situaci na ostří nože. Nemůže přece přiznat, že připravili půdu pro cosi, co bylo tehdy mimo jejich chápání a možnosti. Když se jim totiž situace vymkla z rukou, další scénář začal psát už někdo úplně jiný.

Miša si pamatuje, že po anexi Krymu se v Luhansku něco důležitého změnilo. Lidé už nechodili na demonstrace ze

strachu před ukrajinskými fašisty, ale proto, že i oni objevili svůj velký cíl, tak jako ti v Kyjevě.

Luhansk začal snít. A když k tomu došlo, nikdy už nic nebylo jako předtím.

Když tedy Majdan sní o Evropě, o čem sní Antimajdan? Samozřejmě o Rusku. O tom, že se u nich stane to co na Krymu, že se rusky mluvící lidé jednou probudí v jiné zemi, jež mluví jejich jazykem a ve které jim zvýší důchody, kde se neničí komunistické památníky a jsou tam lepší silnice i lepší zdravotní péče. Na Donbasu mnozí věřili, že Rusko je ztělesněním dávného Sovětského svazu a že to najednou mají na dosah ruky.

Velká část donbaské populace se totiž nikdy úplně nevyrovnala s pádem komunismu, s nímž zmizely sociální jistoty, bezplatné pionýrské tábory a jednota všech národů v největší zemi světa. Na politicky nestabilní Ukrajině hledající vlastní národní identitu se v posledních letech cítili jako cizinci. Nic na tom nezměnilo pětadvacet let nezávislosti a křehké demokracie, protože Donbas, oblast horníků, dělníků a propuštěných kriminálních z věznic ze všech koutů sovětského impéria, vůbec netoužil po svobodě. Toužil po tvrdé ruce státu, po jeho péči a především – po lidské důstojnosti.

Po událostech na Krymu už v Luhansku ani nikde na Donbasu neprotestuje Antimajdan. Jeho organizátoři z řad místních oligarchů najednou zjistili, že nad hnutím, které vytvořili, zaplatili a řídili, úplně ztratili kontrolu. Hnutí roste každým dnem, na náměstí před administrativní budovou v jednom kuse stojí jejich dělníci a horníci, jenomže v rukou už nedrží jen baseballové pálky, ale i ruské vlajky a střelné zbraně.¹⁰

Kdo je ovládá? Miša jednoho dne sedí se svou nastávající manželkou v centru Luhansku a sleduje, jak k domobraně Antimajdanu přijíždí kolona osobních aut s ruskými poznávacími

značkami. Vystupují z nich muži v černých uniformách bez označení, v neprůstřelných vestách a se samopaly a místním dělníkům suverénně rozdělují úkoly, rozmisťují je po městě a vyplácejí jim žold. Miša volá svému známému policistovi.

„Drž hubu a zmiz odtamtud. To je FSB,“ uslyší v telefonu příškrčený kamarádův hlas.

Miša vzpomíná na jeden z posledních rozhovorů se svým šéfem.

„My jsme to takhle nechtěli, Mišo,“ řekl mu tenkrát.

Chtěli prý zůstat na Ukrajině a tamty v Kyjevě jen tak trochu postrašit, ať se klidně otevírají té své Evropě, ale ať jim na Donbasu dají autonomii. Mohli by dál obchodovat s Ruskem a zároveň se Západem. Jenomže potom toho využil Putin a byl to on, kdo je ovládl. A teď už je všechno v hajzlu. Ukrajina i Donbas.

Oni to tak doopravdy nechtěli. Po čtyřech letech války sedí hlavní luhanský oligarcha Jefremov v ukrajinském vězení a ex-prezident Janukovyč je zapomenutý v ruském exilu. Nedovese připravila válka o peníze, klienty i perspektivu dalšího rozvoje. Na Ukrajině na něj byl vydán zatykač a za finanční podporu skupin, které kyjevská vláda považuje za teroristy, mu hrozí patnáct let za mřížemi.

A tak si žije ve vybombardovaném a vylidněném Luhansku, v pekle, kde kdysi položil první polínka a zapálil oheň. Chudnoucí princ mezi hladovými poddanými, nevypočitatelnými vojenskými důstojníky a staršími bratry zpoza východní hranice, kteří tu teď rozdávají karty.

Jenomže on přežil Janukovyče a poradí si i nyní. Jeho stříbrný lexus už má svá nejlepší léta dávno za sebou, navíc musí Nedoves snášet výpadky vody a elektřiny, ale na každou bolístku existuje náplast. Několikrát za rok odjíždí přes Rusko na dovolenou do imperialistické Evropy, oddychnout si od nočního

zákazu vycházení a od bombardování. Když se vrací do Luhansku, v batohu má hromadu stylového západního oblečení. Aby se cítil jako člověk i doma.

Chaos přichází i do Doněcku

V březnu se objevuje proruský fašista Gubarev, spolu s ním první násilí a pak i žoldnéři zpoza ruské hranice. Tak začíná hybridní válka.

Jestliže je Luhansk periferií periferie, je Doněck její metropolí. Donbas, to je odlesněná step pokrytá poli a šachtami, komíny továren a ulicemi nevládných dělnických měst. Doněck je ale jiný: jeho přátelské centrum, supermoderní letiště a fotbalový stadion Donbas aréna byly ještě v roce 2012 během mistrovství Evropy pro fotbalové fanoušky symbolem možná trochu oprýskané a exotické, ale pořád ještě evropské Ukrajiny – součástí mírového a civilizovaného světa. Na doněckých bulvárech a v parcích se návštěvníci cítili stejně bezpečně jako ve Varšavě a Vratislavi, které hostily Euro 2012 společně s Ukrajinou.

O necelé dva roky později z doněckých bulvárů stoupá dým a na centrálním náměstí uprostřed davu nehybně leží muž. Z bodných ran mu vytéká krev a mísí se s rozbředlým sněhem a blátem. Muž se jmenuje Dmytro Čerňavskij a je považován za první oběť rychle se šířícího donbaského konfliktu. Stalo se to 13. března 2014 při masové demonstraci za Ukrajinu, kterou napadli proruští aktivisté.¹¹ Když se na ten večer zeptáte obyvatel Doněcku, většinou pokrčí rameny a řeknou vám, že Čerňavskij a ostatní ukrajinští fašisté z Pravého sektoru¹² prostě konečně dostali za vyučenou.

Násilí propuklo v Doněcku o dva týdny dříve, 1. března na tomtéž Leninově náměstí, kde zanedlouho proruští aktivisté ubodají Čerňavského, člena proukrajinské nacionalistické strany Svoboda. Na videu z demonstrace¹³ je vidět dav skandující „Berkut, Berkut“ a stařenky s fotografiemi členů této policejní jednotky zabitých během bojů na Majdanu. V pozadí zní nostalgická píseň ruského písničkáře Andreje Makareviče, někteří lidé v davu pláčou a zástupce gubernátora Doněcké oblasti z Janukovyčovy strany všechny z pódia ujišťuje, že jsou připraveni bránit zájmy Donbasu proti Majdanu.

Tento nedokončený projev Janukovyčova vicegubernátora je posledním obrazem Donbasu, jaký jsme znali od pádu komunismu – sice proruského, ale vždycky schopného najít s Kyjevem a se zbytkem země společnou řeč. Na dalším záběru už je vidět zmatek, někdo se na pódiu domáhá mikrofonu a vzápětí už ho mlátí ochranka. Nakonec muž přece jen dostává slovo. Je mu kolem třiceti let, má na sobě modrý vojenský svetr a od začátku přesně ví, co sem přišel říct.

Od tohoto okamžiku na Donbasu přestal fungovat starý řád. Muž ve svetru, který si vzal slovo, se jmenuje Pavel Gubarev, a když začne mluvit, organizátoři Antimajdanu, kteří demonstraci svolali, jen překvapeně stojí vedle něj. Začíná jim docházet, že davy stojící před nimi si v přímém přenosu přivlastňuje někdo úplně jiný.

Gubarev mluví stručně a k věci. Prosazuje referendum, zda má Donbas zůstat součástí Ukrajiny, získat nezávislost, nebo se připojit k Rusku. Požaduje nové a svobodné volby, žádá, aby místní silové složky přísahaly věnost jejich nové lokální vládě, volá po otevření ruského konzulátu, který bude místním vydávat ruské pasy. Potom vyzývá k obsazení budovy administrativy a prohlašuje se za nového gubernátora Doněcké oblasti. Dosavadní vládu je třeba odstranit, říká.

Lidé jsou nejdřív jako opaření, ale už za chvíli začínají skandovat jeho jméno. Dav z náměstí se vzápětí vydá k sídlu ukrajinské administrativy, skrze její okna i dveře se dovnitř vlije běsnící proud lidí, bije úředníky a příslušníky dosavadní politické smetánky Doněcku zachrání před lynčováním jen blahosklonné rozhodnutí samotného Gubareva. Netrvá to dlouho, a nad budovou zavlaže ruská vlajka.

S Gubarevem na Donbas přišlo období chaosu a bezprávi, když dosavadní místní moc – Strana regionů – ztratila autoritu, ale nová proreformní vláda v Kyjevě si ji nedokázala vynutit a síly, které stály proti ní, se zatím jen pomalu vzpamatovávaly z mocenského vakua. Jak říká Nedoves, vlivný byznysmen z Luhansku: moc ležela na ulici, stačilo se pro ni sehnout.

A tak se pro ni v Doněcku sehnul Gubarev, bývalý člen neofašistické proruské strany Národní jednota a v soukromí šéf malé agentury na pronájem převlečených dědů Mrázů, obšťastňujících doněcké rodiny. V Luhansku se za podobných okolností dostal k moci Alexandr Charitonov, druhořadý okresní tajemník marginální Progresivní socialistické strany Ukrajiny.

Obsazení budovy doněcké administrativy probíhalo za šokující nečinnosti ozbrojených složek, které ji měly chránit. Gubareva sice už za pár dní zatknou ukrajinská tajná služba, pár týdnů si posejí ve vězení a budovu administrativy znovu na chvíli obsadí ukrajinská vláda,¹⁴ ale události v donbaských městech se už rozbíhají vlastním tempem. Je zřejmé, že místní ani centrální moc k tomu již nemají co dodat.

Stovky policistů se přidávají na stranu proruských protestů a spolu s nimi také policejní štíty, výbava i zbraně. Souběžně se prudce zvyšuje běžná kriminalita a násilí na ulicích. Když někdo v té době klade odpor, jsou to ukrajinští občanskí aktivisté. Část z nich je možné označit za nacionalisty, stejně jako zavražděného Čerňavského, většinou se ale jedná o místní inteligenci

a střední vrstvu, která své životní úspěchy a budoucnost svázala s demokratickou a proevropskou Ukrajinou.

Jedním z nich je Bohdan Čaban, majitel populární doněcké klubové kavárny Jizba a zároveň jeden z nejmladších podnikatelů na Ukrajině. První firmu založil v sedmnácti letech, a když se události v Doněcku začínají přitvrzovat, je mu sotva dvacet. Bohdan s přáteli organizuje první proukrajinské demonstrace, kterých se účastní tisíce lidí. Ukazuje se, že Donbas vůbec není tak politicky jednolitý, jak ho chce vidět Gubarev a společně s ním ruské televizní zprávy, podle nichž veškerý lid Donbasu statečně bojuje proti ukrajinským fašistům.

Jestliže se státní administrativa vzdala bez boje, běžní občané jsou evidentně daleko větším problémem. První proukrajinský mítink se odehraje v Doněcku 4. března, o den později další a na něm už žádá jednotu s Ukrajinou 7 000 místních obyvatel. Proruské síly odpovídají na odpor veřejnosti násilím.

Policie, která má demonstraci 4. března chránit, se v jednu chvíli rozeštoupí a demonstranty s ukrajinskými vlajkami napadne asi tisícovka svalnatých chuligánů, „titušků“, z okolí Doněcku. Další demonstrace se koná 12. března, na Bohdana a jeho skupinu někdo střílí ostrou municí, ale navzdory tomu policie zatkne právě je. O den později při podobné demonstraci zahyne Čerňavskij a o pár týdnů později, 17. dubna, se v řece najde tělo obecního zastupitele Horlivky Vladimira Rybaka s rozřezaným břichem. Těsně předtím, než zmizel, se ve svém rodném městě pokusil stáhnout vlajku separatistů.¹⁵ Poslední ukrajinský mírový pochod v Doněcku se koná 28. dubna, ten ale kvůli útokům proruských militantů nikdy nedorazí do cíle.¹⁶

Valéra je Doněčan původem z Ruska a všechno to zažil na vlastní kůži. V roce 2017, tři roky po zmíněných událostech, sedíme v jeho tmavém nábytkářském obchodě na bulváru Arfoma,

hlavní tepně separatistického Doněcku. Ve městě zase vypadla elektrina, ale i kdyby proud normálně fungoval, oběma je nám jasné, že ani dnes, ani tento týden už žádní zákazníci nepřijdou. Sotva deset kilometrů od nás začíná frontová linie, místní často žijí z necelých třiceti eur měsíčně a představa, že si od Valéry koupí stylovou židli nebo kuchyňskou linku, vypadá jako špatný vtíp.

Valéra přesto nelituje. Ani toho, že se z úspěšného obchodníka stal kvůli válce chudákem, ani že tenkrát před třemi lety prolili krev kyjevských fašistů z Pravého sektoru.

„Valéro, to ale nebyli lidé z Pravého sektoru a nepřišli sem z Kyjeva. Byli to Doněčané jako ty.“

„To je jedno,“ odpoví jinak mírumilovný mladík. „Neměli tu provokovat.“

Tento příběh dnes v Doněcku i Luhansku poslouchám pořád dokola. Někdy v něm figurují džípy ozbrojených radikálů, jindy desítky autobusů krvelačných demonstrantů z Majdanu. Akorát že je nikdo neviděl na vlastní oči. Z toho období existují tisíce veřejných autentických videí od aktivistů z obou stran i od běžných kolemjdoucích. Je na nich vidět každá demonstrace, obsazování administrativních budov, pouliční bitky i konfiskování civilních aut, nikde ale nejsou zachyceni masové ukrajinské útoky ani jejich ozbrojený odpor – jestli se tedy za provokaci nepovažuje mávání vlajkou země, ve které žijete.¹⁷

Pavel Gubarev se svým projevem na náměstí zapsal do historie jako člověk, který přiblížil válku mílovými kroky a vyhodil na Donbasu konflikt mezi Ukrajinci a Rusy. Jeho pět minut slávy ale skončilo velice rychle. Dnes je v Doněcku politickou mrtvolou – jeho neonacistická vize o násilném porušování okolních národů byla zřejmě pro pragmatickou Moskvu příliš radikální.